

YOSHLAR KAMOLOTIGA IBN SINO MA'NAVY-AXLOQIY MEROSINING TA'SIRI

*Elmuratova Umida Farxadovna – tarix fanlari bo'yicha PhD,
Dotsent Toshkent to'qimachilik va engil sanoat instituti*

*“Biz Uchinchi Renessans masalasini strategik vazifa sifatida
oldimizga qo'yib, uni milliy g'oya darajasiga ko'tarmoqdamiz”.*

SH.M.Mirziyoev

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlar tarbiyasiga ta'sir etuvchi omillar bugungi davr va rivojlangan o'rta asrlar ilmiy qarashlari misolida analitik tahlil qilingan. Xususan, Ibn Sinoning ma'naviy-ahloqiy qarashlari misolida ko'rib chiqilgan.

Annotatsiya. В данной статье анализируются факторы, влияющие на воспитание молодежи, путём аналитического сопоставления современных и развитых средневековых научных взглядов. В частности, в качестве примера рассматриваются духовно-нравственные воззрения Авиценны.

Annotation. This article analyzes the factors influencing the upbringing of young people through an analytical comparison of modern and developed medieval scientific views. In particular, the spiritual and moral views of Ibn Sina are considered as an example.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoev rahnamoligida O'zbekistonda yangi Uyg'onish davri, ya'ni Uchinchi Renessans poydevorini yaratish asosiy maqsad etib belgilandi. “Renessans” so'zi – fransuzcha “Renaissance”, italyanacha – “Rinascimento” – qayta yuzaga kelmoq, yangidan tug'ilmoq, qayta tirilish, uyg'onish – degan ma'nolarni anglatadi.

“Uyg'onish” istilohi ilk bor XVI asrda me'mor, musavvir va san'at tarixchisi Jorj Vazari (1511-1574) tomonidan G'arbiy Evropada burjua munosabatlari rivojlanishining dastlabki bosqichi bilan shartlangan tarixiy davrni tavsiflash uchun qo'llanilgan. Ushbu istilohning hozirgi ma'nosi farang tarixchisi Jyul Mishle (1798-1874) tomonidan XIX asrda joriy qilindi.

Birinchi SHarq Uyg'onish davri – IX-XII asrlarda mintaqamizda yuz bergan "Ma'rifiy Renessans" hisoblanadi. Birinchi Ma'rifiy Uyg'onish davrida buyuk allomalar, qomusiy bilim sohiblari, mashhur mutafakkirlar etishib chiqqan. Aniq fanlar sohasida Muhammad Xorazmiy, Abu Bakr Roziy, Abu Rayhon Beruniy, Ahmad Farg'oniy, Umar Hayyom, Mirzo Ulug'bek, falsafa sohasida Abu Nasr Forobiy, Ibn Rushd, Muhammad G'azzoliy, Aziziddin Nasafiy, tibbiyot sohasida Abu Ali ibn Sino, tilshunoslikda Mahmud Zamaxshariy, she'riyatda Abu Abdullo Rudakiy, Abulqosim

Firdavsiy, Hofiz SHeroziy, Nizomiy Ganjaviy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, rassomchilikda Kamoliddin Behzod barakali ijod qilgan. Ularning jahonshumul ilmiy-ijodiy kashfiyotlari umumbashariyat taraqqiyoti rivojiga mislsiz hissa qo'shgan. Ajdodlar ma'naviy merosini, ularning tarixiy madaniyatga qo'shgan hissasini o'rganish, ular ilgari surgan ma'rifatparvarlik g'oyalari ilmiy asosda talqin etish va ta'lim-tarbiya sohasida keng foydalanish yosh avlodni milliy g'oyalari ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ular ijodida ma'lum bir davrning yutug'i, zamonaning, katta bir guruxning orzu-intilishlari, maqsad-muddalari mujassamlashgan ma'rifatparvarlik o'z ifodasini topgan bo'ladi [1].

Ibn Sino ilmiy madaniyat xazinasiga ulkan hissa qo'sha olgan shunday siymolardan biri edi. U insonning ham moddiy, ham ma'naviy salomatligi, inson tanasi va ruhining sofliqi, insoniy qobiliyatlarning cheksiz rivoji, odamlarning ma'rifatli, o'zaro inoq, mehribon bo'lishi, ma'naviy va ilmiy ravnaq yo'lida birlashuv haqidagi ajoyib insonparvarlik g'oyalarni ilgari surgan. Alloma dunyoda yuz berayotgan adolatsizlik, norozilik va tengsizlikni ko'rar ekan, o'zicha mushohada qiladi, ammo uning sababini topolmay hayronlik daryosiga sho'ng'ib, olamni tushuna olmagan, dunyo falsafasi bilan boshi qotganini bir ruboiysida shunday yozadi:

«Eh, koshki edi, men o'zinning kimligimni, olamda nima uchun tentirab yurganimni bilsam edi. Agar kelajagim xayrli bo'lsa edi, mayli, tinchgina, bemalol tirikchiligimni qilaverardim. Bordi-yu, agar unday bo'lmasa yuz-ko'z bilan yig'lardim»[2].

Voqelikni ma'naviy o'zlashtirish insonga xosligini Ibn Sino alohida ta'kidlagan edi. Uning fikricha, Alloh insonga shunday kuch – quvvat ato etganki, shu tufayli u ezgulikni yomonlikdan, intellektual etuklik, kamolotni yolg'on yashiq, gumrohlikdan farq qiladi. Inson aqlli mavjudot bo'lgani uchun tabiatda alohida mavqeni egallaydi va boshqa mavjudotlardan ajralib turadi. Ibn Sinoning bu mulohazasi bugun ham o'z qiymatini yo'qotmagan. Bugungi kunda insoniyatga daxldor bo'lgan global muammolarni hal qilishda odamlardan umuminsoniy axloq tamoyillariga amal qilish, oshkoralik, hamjihatlik, aql-idrokini ezgu ishlarga yo'naltirishni taqozo etadi. Chunki global muammolarga to'g'ri yondoshuv taraqqiyotni tezlashtiradi, tinch-totuvlik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Bunga erishish esa dunyoga yangicha qaragan, yangicha tafakkur qilishni ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va falsafiy merosga xolisona tarixiylik va dialektika nuqtai nazardan yondoshishni talab etadi.

Buyuk allomalarimiz ta'kidlaganlaridek, insondagi komillik eng avvalo, uning fikr, tafakkur va amaliy faoliyati bilan bog'liqdir. Insonni o'z-o'zini bilishi, anglashi, boshqalar oldidagi mas'uliyat va majburiyatni his qilishi uning tarbiyasi bilan bog'liqdir. Insonni jismoniy sog'lom aql – zakovatli bo'lishi ham ta'lim-tarbiya bilan belgilanadi.

Ibn Sino haqiqiy insonparvar mutafakkir sifatida inson ahlining har tomonlama rivojlanishiga, tabiat sirlari va haqiqatni bilishi mumkinligiga ishongan. SHuning uchun ham mutafakkir odamlar orasidagi alovat o'chog'ini quritishga chaqiradi. Insonlar bir-biri bilan sofdil, samimiy bo'lsa, bir yoqadan bosh chiqarsa, har qanday mushkulliklar osonlashadi. Har qanday qiyinchilik hal bo'lishga va haqiqat sirlarini ochish mumkinligiga qattiq ishongan. U odamlarni ilm yo'lidagi qiyinchiliklardan cho'chimaslikka, dadil, sobitqadam bo'lishga undaydi. «Odamlarning botiri, - deydi Ibn Sino, – kelajakdagi ishdan, mushkulotdan qo'rqmaydi. Kamolot hosil qilishdan bosh tortgan kishi odamlarning eng qo'rqog'idir»[3].

Ibn Sino o'z ijodida diniy aqidalarga johilligi haddan oshib, o'zini olim toat-ibodatdan nari o'tmaydigan va kimki bilim va san'at, fan va ma'rifat bilan shug'ullansa qoralaydigan, uni xudosiz, daxriylikda ayblaydigan diniy mutaasciblariga qarshi murosasiz kurash olib boradi, ular ustidan istehzo bilan kulib satrlar yozadi:

*Bo ni du se nodon Ki chunin medonand,
Az xamq, ki donayi jahon ononand,
Har bosh Ki in jamoat az farti xariy
Har Ki u naxarast, kofirash mehonand[4].*

(mazmuni: *Johilligi va ahmoqligi tufayli o'zini dunyoda dono deb biladigan bu ikki-uch nodonlar bilan munosabatda bo'lganingda, sen o'zingni eshak deb hisobla, chunki dunyoda yashayotgan har bir kishi o'zini eshak, deb hisoblamasa, eshakligi haddidan oshib ketgan bu guruh uni kofirga chiqaradi*).

Ibn Sino tabibgina bo'lib qolmasdan, o'z davrining buyuk mutafakkiri, keyingi asrlar ilm-fani, madaniyatiga salmoqli ta'sir ko'rsata olgan buyuk siymo edi. Uning aniq fan sohalaridagi asarlari, falsafa va adabiyot bobidagi katta xizmatlari haqli ravishda uni jahon fani va madaniyatining ajoyib bir namoyondasi deyishga huquq beradi.

Xulosa qilib aytganda, buyuk ajdodimiz bo'lmish Abu Ali ibn Sino etikasining muhim jihatlari hanuzgacha o'z mazmun va mohiyati bilan yoshlarni namunali odob va axloq ruhida tarbiyalash borasida xizmat qilib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev SH.M. "Uchinchi Renessans nima degani?"// «YAngi O'zbekiston». 2021 yil 17 avgust.
2. Irisov A. "Abu Ali ibn Sino". T:"Fan", 1980, B.194.
3. Ibn Sino. Falsafiy kissalar. Toshkent, 2011, B.13.
4. Irisov A."Abu Ali ibn Sino". T:"Fan", 1980, B.145.